

РОЗДІЛ 12 ФОЛЬКЛОРИСТИКА

УДК 811.531: 398.21: 159.922.4
DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2020.13-3.40>

ОСОБЛИВОСТІ КОРЕЙСЬКОГО МЕНТАЛІТЕТУ В НАРОДНИХ КАЗКАХ ПРО ДУРНІВ

KOREAN MENTALITY PECULIARITIES IN THE FOLKTALES ABOUT FOOLS

Болдескул Є.О.,

orcid.org/0000-0002-5944-0321

*асистент кафедри мов і літератур Далекого Сходу та Південно-Східної Азії
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

Статтю присвячено аналізу особливостей корейського менталітету та їх відображення у корейських народних казках про дурнів.

У статті розглянуто важливі чинники, що вплинули на розвиток корейського менталітету: природно-географічні, соціально-історичні, релігійні та культурні, а також особливості корейського менталітету та корейської культури за теорією американського антрополога Е. Холла та голландського соціолога та психолога Г. Хофштеде. Представлено дані стосовно 24 позитивних рис характеру корейців, за опитувальником М. Селігмана та К. Петерсона «Цінності у дії (Values in Action)».

Проаналізовано особливості менталітету корейців у анекдотичних казках про дурнів. Матеріалом для дослідження слугували казки про дурнів з 12-томної збірки відомого корейського фольклориста Ім Сокче «Корейська усна народна проза».

Продемонстровано, що Корея є колективістською державою з жорсткою соціальною структурою. Головне місце займає відданість організації, родині, помітний поділ на «своїх» та «чужих» у соціальних групах. Цінності родини і групи ставляться на перше місце порівняно з власними, особистими цінностями, важливе місце займає ієрархія. Корейській культурі притаманні також значимість міжособистісних відносин, співробітництва, прагнення до взаєморозуміння та турбота про оточуючих.

Корейські дослідники серед важливих особливостей корейського менталітету виділяють: кордоцентризм, колективізм, збереження обличчя, кмітливість, патріархальність та особливе ставлення до етикету.

Перераховані вище ознаки корейського менталітету знаходять своє відображення у казках про дурнів. У цих казках основними виявляються сімейні цінності та соціальні норми, а в їх основу покладено колективізм, патріархальність та низку конфуціанських норм та правил.

У казках важливе місце посідає соціальна ієрархія, зображуються традиції, ритуали, порушниками яких виступають дурні. Така поведінка дурнів викликає сміх у слухачів та читачів казок. Також у казках змальовуються правила поведінки та випадки їх порушення, за які дурні у великій кількості казок отримують покарання.

Ключові слова: корейські народні казки, казки про дурнів, менталітет, етнопсихологія, культурологія, корейська культура.

The article deals with peculiarities of the Korean mentality and their reflection in Korea folktales about fools.

The article in question analyses the important natural, geographic, social, historic, religious and cultural factors that had influence on the formation and development of the Korean mentality.

The specificity of Korean mentality and culture is discussed following the ideas and theories of American anthropologist Edward T. Hall, as well as Dutch sociologist and psychologist Geert Hofstede. Data about 24 positive traits of Korean people are described according to "Values in action" by M. Seligman and C. Peterson.

The present work deals with anecdotal tales about fools, which served as the main source to analyze the mentality of Korean people, in particular the folktales from 12-volume collection "Korean oral folk prose" by famous Korean folklorist Im Sokche.

Collectivism with rigid social structure and strict division into social groups are inherent in Korean reality. Loyalty to organization, devotion to family, clear division into friends and strangers are among the most important things for Koreans. Family and group values seem to be more significant than personal ones, hierarchy being very important too. Nevertheless, Korean cultural tradition highly praises person-to-person relations, cooperation, care for and understanding of surrounding people. Cordocentrism, collectivism, dignity, wit, patriarchy and special attention to etiquette are commonly mentioned by researchers among main Korean mentality peculiarities.

The above-mentioned peculiarities, family and social relations in particular, find their reflection in tales about fools. Family values and social norms appear most important showing collectivism, patriarchy and a number of Confucius norms and rules that are often broken by fools. The tales reflect hierarchy, traditions, rituals and how all these important things are ignored or broken by the fools. Such a behavior makes people laugh at them that commonly has significant educational effect. The tales teach people the lesson: breaking rules and norms leads to the punishment.

Key words: Korean folktales, tales of fools, mentality, ethnopsychology, cultural studies, Korean culture.

Постановка проблеми. Народні казки є національним здобутком та культурною спадщиною народу. Національна культура і свідомість, ментальність, традиції, обряди та ритуали – все це знаходить своє віддзеркалення у фольклорі.

У корейських народних казках відображено все розмаїття корейської народної культури, національної свідомості та менталітету.

Аналіз казок дає змогу реконструювати побут, звички, обряди, показати систему цінностей, культурні особливості, норми та правила поведінки, релігійні та філософські погляди, родинний уклад, соціальні стосунки представників етнічної спільноти такого регіону.

Предметом дослідження є особливості корейського менталітету у народних казках про дурнів. Матеріалом дослідження виступали казки про дурнів з 12-томної серії відомого корейського фольклориста Ім Сокче (임석재) «Корейська усна народна проза (한국구전설화)» [15].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У Кореї дослідженнями казок займалися відомі фольклористи Со Десок, Чан Доксун, Чо Хіун, Чхве Інхак, Ім Сокче, особливо увагу дослідженню корейських казок про дурнів приділили Кім Боксун [11], Лі Ганьоп [14], Хан Мансу [18], також дослідження казок про дурнів можна знайти в працях Кім Гьобона, Кім Сокпе, Сін Йону, Пе Чжонміна, Чон Йонрім, Чон Сонхі, Чан Чонсуна, Чхве Гиміма, Чхве Мійонг.

Тексти корейських казок дають змогу зрозуміти не тільки етнокультурні традиції народу, але й заглибитись в особливості менталітету корейців. У Республіці Корея дослідженнями етнопсихології, культурної психології та корейського менталітету займалися Чхве Санчжін [16], Квон Суйон [17], Ю Хонсік [13], Хан Мін [19; 20], Хан Сонйоль [19; 20], Хван Санмін [21], Сім Гьонсон [20] та інші.

Серед дослідників корейської психології, етнографії, національної культури у країнах СНД слід назвати О.М. Ворожищеву [1], Р.Ш. Джарилгасінову, Д.А. Самсонова [8], С.О. Курбанова [5], Г.Н. Кіма [3; 4], Л.М. Сім [9], Г.М. Лі [6] та інших.

Мета статті полягає у з'ясуванні особливостей національного менталітету корейців шляхом аналізу текстів корейських народних казок про дурнів.

Є достатня кількість матеріалів з корейської фольклористики, присвячених казкам про дурнів, але жодне з цих досліджень не належить до психологічних. Також звертають на себе увагу окремі дослідження корейської культурної психології,

у яких описано особливості корейського менталітету: Квон Суйон «Корейці. Хто ми» [17], Чхве Санчжін «Психологія корейців» [16], Ю Хонсік «Дослідження системи прихованих смислів у повсякденній поведінці корейців» [13], Хан Сонйоль, Хан Мін «Культурна психологія: душа східних, західних людей та корейців» [20], Хван Санмін «Психологічний код корейців» [21] тощо.

Тому поєднання цих двох аспектів виявляється новим, досить цікавим та вартим уваги.

Виклад основного матеріалу. На формування та розвиток менталітету впливає велика кількість різноманітних чинників, особливо варто виділити природно-географічні, соціально-історичні, релігійні та культурні фактори розвитку менталітету [10].

Природно-географічними факторами розвитку корейського менталітету, на наш погляд, слід вважати: знаходження на півострові з досить невеликою територією, наявність країн-сусідів, що хотіли загарбати корейську територію, васалітет з Китаєм та величезний вплив Китаю на корейську культуру, мову та менталітет, особливо в епоху Чосон.

Філософсько-релігійними факторами розвитку корейського менталітету є: вплив шаманізму, буддизму, даосизму та конфуціанства на світогляд корейців [9].

Значний вплив на корейську свідомість був здійснений з боку конфуціанства порівняно з іншими релігійно-філософськими вченнями, що наявні на Корейському півострові.

До основних корейських конфуціанських духовних цінностей належать:

- 1) відданість государю і державі; відносини государ – підданий;
- 2) шанобливе ставлення до старших; повага до вчителя; відносини батько – син;
- 3) відданість родині і культ предків;
- 4) подружня вірність;
- 5) відданість і вірність друзям [1, с. 83].

Вплив християнства, яке у Х–XXI століттях знайшло своє поширення у Республіці Корея, у статті не розглядається з огляду на те, що християнство потрапило на Корейський півострів і прижилося там доволі пізно, тому ще не вплинуло на глибинні шари корейських народних казок.

Із соціально-історичних факторів можна знову ж таки згадати багатовікові тісні контакти з Китаєм, який був у той період колиською цивілізацією на Далекому Сході.

Можна узагальнити певні соціально-культурні фактори корейського менталітету. Корея традиційно належить до патріархальних країн, цен-

тральне місце в моральних цінностях займає сім'я, в якій статус чоловіків був високим, а статус жінок низьким (вплив конфуціанства). Також з повагою в Кореї ставляться до батьків, літніх людей, хоча на перше місце виноситься не вік, а статус.

Згідно з теорією американського антрополога Е. Холла, Корея належить до висококонтекстуальних культур. Для представників висококонтекстуальних культур актуальними є соціальна ієрархія та статус людини, суспільні норми поведінки, різноманітні правила, етикет [7, с. 23–27].

У спілкуванні велика частина інформації вже відома людині, а вербально подається лише певна частина інформаційних квантів. Важлива роль надається імпліцитним смислам, тобто різноманітним натякам, вмінню бачити прихований смисл у словах та розуміти підтекст.

За теорією голландського соціолога Г. Хофштеде, Республіка Корея належить до колективістських культур (за шкалою дослідників, показник індивідуалізму незначний – 18), з підвищеним індексом дистанції влади – 60, показником маскулінності трохи нижче середнього – 39 та дуже високим показником боязні невизначеності – 85 [22].

Як колективістській культурі з підвищеним індексом дистанції влади Кореї притаманна жорстка соціальна структура, чіткій поділ на соціальні групи. Головне місце посідає відданість організації, родині, помітний поділ на «своїх» та «чужих» у групах. Цінності родини і групи ставляться на перше місце порівняно з власними, особистими цінностями. Важливе місце посідає соціальна ієрархія [7].

За шкалою маскулінності показник становить 39 зі 100, що свідчить про незначну перевагу жіночого начала над чоловічим у корейській культурі.

Говорячи про культури з чоловічим та жіночим началом, Г. Хофштеде має на увазі переважання чоловічих або жіночих рис у національному характері. У культурах з вираженим чоловічим началом домінують наполегливість, жорсткість, більш агресивний комунікативний стиль, турбота про високий статок, матеріальне благополуччя [7].

Корея з показником маскулінності 39 належить до культури з переважаючим жіночим началом, де цінуються стосунки з іншими людьми, солідарність, компроміси у вирішенні конфліктів. Корейській культурі притаманні значимість міжособистісних стосунків, співробітництва, прагнення до розуміння та турбота про оточуючих, що також властиві культурам із вираженим жіночим началом.

Однак слід відзначити, що показник маскулінності у корейській культурі не є дуже низьким,

тому у національному характері корейців можна спостерігати і певні чоловічі риси, такі як хоробрість, наполегливість, а в останнє століття під впливом соціальних та культурних змін проявилось ще й прагнення до лідерства.

Також у корейців є дуже високим показник боязні невизначеності – 85 зі 100. Проявляється вона у спланованості життя на багато років уперед, чітких законах і правилах, дуже високій мотивації до навчання і праці, відчутті незахищеності, пошуку стабільності, високому рівні невротизації суспільства та великій кількості самогубств: Республіка Корея посідає 10 місце у світі, згідно з даними ВООЗ [25], та 1 місце серед країн ОЕСР [23].

За опитувальником М. Селігмана та К. Петерсона «Цінності у дії» (Values in Action), у корейців з 24 позитивних рис характеру порівняно з американцями та японцями найбільш вираженими виявились [20, с. 281]:

- 1) гнучкість мислення, широта поглядів (9);
- 2) любов до навчання (23);
- 3) хоробрість (22);
- 4) завзятість, наполегливість (17);
- 5) доброта (2, однаково з японцями);
- 6) соціальний інтелект (12);
- 7) справедливість, неупередженість (7, однаково з американцями);
- 8) лідерство (21);
- 9) вибачливість та милосердя (20, однаково з американцями, у японців – 19);
- 10) духовність, релігійність (24, однаково з японцями).

Рисами, що виявилися найбільш притаманними саме корейцям, були:

- 1) гнучкість мислення, широта поглядів (9);
- 2) любов до навчання (23);
- 3) хоробрість (22);
- 4) завзятість, наполегливість (17);
- 5) соціальний інтелект (12);
- 6) лідерство (21).

Корейські дослідники серед важливих особливостей корейського менталітету виділяють: кордоцентризм, колективізм, збереження обличчя, кмітливість, патріархальність та особливе ставлення до етикету [16].

Іноземці відзначали у корейців цікавість, гостинність, патріархальність, добродушність, лагідність, миролюбство, грамотність і розумові здібності [4].

Частина з перерахованих вище рис корейського менталітету знаходять своє відображення у казках про дурнів.

У Кореї дуже важливим є поділ на «своїх» – «чужих», має велике значення приналежність

людини до соціальних груп, інтереси колективу значно важливіші, ніж власні. Цінності держави, установи, робочого або навчального колективу, родини посідають дуже важливе місце у житті корейців, заради них вони можуть пожертвувати власними інтересами.

У корейських казках про дурнів можна побачити подвійну сторону медалі. З одного боку, сімейні стосунки дуже регламентовані, статус у родині, дотримання традицій, обрядів, ритуалів відіграють важливу роль.

Дурень у такому разі виступає порушником норм. Його або карають, або, навпаки, члени сім'ї намагаються допомогти йому дотримуватись певних норм та правил. Дурні роблять помилки під час заручин, під час весілля, після весілля у домі нареченої, під час окремих відвідувань батьків нареченої, на похоронах, поминках тощо («우인의 인사 (Вітання дурня)», «바보신랑 (Наречений-дурень)», «무식한 신랑의 한시 (Вірші нареченого)», «망신당한 신랑 (Зганьблений наречений)», «바보각시 (Дурна наречена)», «미련한 며느리 (Дурна невістка)», «며느리의 문안인사 (Вітання невістки до старших)», «며느리 방귀 (Гази невістки)», «바보형 (Старший брат-дурень)», «미련한 형 (Дурний старший брат)», «현형우제 (Розумний старший брат та дурний молодший)» тощо).

Тобто тут можна побачити порушення основних правил, традицій, настанов, ритуалів, які пов'язані з циклом життя корейців, є невід'ємною його частиною.

Дурень порушує соціальні норми, не дотримується основних традицій, за це постійно отримує покарання.

Хоча при всьому цьому варто відзначити, що ієрархія в родині зберігається. Дурний зять намагається слухатись тестя і тещу, справити на них гарне враження, хоча у нього це і не виходить, невістка прислухається до свекрухи, розумний молодший брат допомагає дурному старшому, батьки нареченого намагаються справити гарне враження на сватів і приховати дурість зятя, так саме робить і дружина, підтримуючи свого дурного чоловіка.

Найменше у казках може щастити невістці, тому що її статус, як жінки, у корейському патріархальному суспільстві був невисокий. Хоча, коли вона виступає не як дурна героїня казки, а як помічниця при дурному чоловікові, всі акценти зміщуються. Тому що дія часто відбувається в домі батьків дружини, де головою сім'ї є її батько, а чоловікові треба доводити свою статусність, соціальну спроможність у ролі зятя, чоловіка, молодого голови нової сім'ї.

Тут можна спостерігати традиційне патріархальне суспільство, патріархальність як один з чинників корейського менталітету.

Також велику роль відіграють конфуціанські норми та правила, їх дотримання, а у більшості казок про дурнів, навпаки, порушення.

Основними конфуціанськими нормами були «три основи та п'ять чеснот», за основи приймалися стосунки між [24]:

- а) монархом та підданими;
  - б) батьками та дітьми;
  - в) чоловіком та дружиною.
- П'ятьма чеснотами вважалися:
- 1) гуманність (кит. «жень» 仁);
  - 2) ритуал (кит. «лі» 禮);
  - 3) мудрість (кит. «чжи» 智);
  - 4) справедливість (кит. «і» 義);
  - 5) вірність (кит. «сін» 信).

Три основи у казках про сімейні стосунки головні герої намагалися зберегти, але дурням для цього часто не вистачало досвіду і знань, через що вони робили помилки та отримували покарання.

П'яти чеснот дурням було дотримуватись ще важче, тому що вони знаходяться поза нормами і правилами, цих чеснот у їхньому характері та поведінці бракує, особливо мудрості. У слов'янських казках можна часто зустріти образ мудрого дурня, на формування якого мало вплив християнство та середньовічні юродиві.

У корейців же, навпаки, таких дурнів немає, але є порушення всіляких ритуалів і норм, навіть у разі спроб дурнів усе зробити якнайкраще.

У казках, які зображають соціальні стосунки, народ так само критикує людей, які мають владу, статус, але не відповідають йому або ж користуються ним у неблагих цілях.

«Неправильні» представники панівного класу так само порушують норми, які закладені у корейському суспільстві та базуються на конфуціанстві. Порушники норм стають об'єктами злої сатири («미련한 원님 (Дурний голова повіту)», «미련한 원과 피바른 종 (Дурний голова повіту та хитрий слуга)», «달을 사온 미련한 사또 (Дурний староста, що купив місяця)», «간계에 빠진 정승의 아들 (Ошукані сини міністра)», «수를 짝지워 세는 노인 (Як старий качок попарно рахував)», «자랑동의 봉변 (Як провчили хвалька)», «우둔한 선비 (Тупий вчений)» тощо).

Але є речі, які табууються корейським суспільством, сформованим на принципах суворої ієрархії, шанобливості до батьків, вірності та відданості королю тощо. Тому серед персонажів казок не фігурують ані дурні батьки, ані дурні

королі, принци та члени королівської родини. Королі у казках користуються особливою повагою. Як приклад можна згадати казку про короля з довгими вухами, як у віслюка – «*임금님 귀는 당나귀 귀* (У короля віслюкові вуха)». Король приховував свої вуха, але його вірний васал побачив їх. Він мусив тримати це у таємниці, але не міг стримуватись і від переживань захворів. Йому обов'язково треба було комусь про це сказати, і він пішов у бамбуковий ліс, у якому прокричав про королівський секрет. Після того з бамбука хтось вирізав дудочку, яка всім розповідала про те, що у короля віслюкові вуха. Король дуже переживав, але одна мудра людина сказала йому, що не треба соромитись, і що його довгі вуха – це дуже добре, бо ними він вислуховує багато проблем своїх підданих, і вони говорять про його доброту.

Тому, як можна побачити, навіть недоліки короля у казці перетворюються на чесноти.

Також для корейців дуже важливим є «збереження обличчя», тобто «імідж», і, як для інших східних народів, таких як китайці та японці, для них великою проблемою є «втрата обличчя» [16].

Це можна проілюструвати і казкою про короля, і казками про дурних наречених або чоловіків, яким члени їхніх родин намагаються зберегти обличчя, приховати їхню дурість. Багато казок побудовано саме на приховуванні недоліків та вад, але це більш особливість казок, у яких фігурують родинні стосунки, де, незважаючи на спроби приховати дурість головного героя, як правило, члени його родини терплять поразку.

А в казках про багатіїв, аристократів, людей із високим соціальним статусом все відбувається навпаки – народ викриває їхні недоліки, вказує на зіпсоване «обличчя» та висміює.

Висновки. У дослідженні було розглянуто різноманітні особливості корейського менталітету та фактори, що вплинули на його формування та розвиток: природно-географічні, соціально-

історичні, релігійні, культурні тощо. Також було проаналізовано корейські анекдотичні казки про дурнів з метою виявлення особливостей корейського менталітету.

У казках про дурнів було розглянуто родинні та соціальні стосунки. І основними у казках були якраз сімейні цінності та соціальні норми, а в їхню основу, своєю чергою, було покладено: колективізм, патріархальність та низку конфуціанських норм та правил, яких дурні не дотримуються.

У казках чітко простежується ієрархічність соціальних стосунків, зображуються традиції, ритуали, порушниками яких виступають дурні. Така поведінка дурнів викликає сміх у слухачів та читачів казок, а також може мати певний виховний момент для людей, тому що в казках змальовуються правила та їх порушення. І у великій кількості казок дурні отримують покарання.

У казках про родинні стосунки тісно простежуються місце в родині, статус, сімейні традиції та правила.

У казках про соціальні стосунки простий народ критикує панівний клас: аристократів, багатіїв, учених. Особливо тут викриваються людські моральні вади та невідповідність людей своєму статусу.

Але варто помітити, що пошиття у дурні батьків, королів, принців тощо є у казках табуованим. Винятки можуть становити стосунки: зять–тесть, невістка–свекор, але таких казок зовсім небагато.

Також для корейців дуже важливим є «збереження обличчя», це одна з особливостей їхнього менталітету, але дурні його дуже часто втрачають, незважаючи на помічників, які намагаються допомогти їм його зберегти.

У ролі помічників, як правило, виступають батьки та дружина дурня, сама ж дружина, невістка, як правило, допомогу не отримує. Це також пояснюється патріархальністю корейського традиційного суспільства та низьким статусом жінки у ньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ворожищева О.М. Традиционные ценности корейцев СНГ в обрядах перехода. *Вестник Томского государственного университета*, 2012, с. 83–86.
2. Данилюк І.В. Етнічна психологія як галузь наукового знання: історико-теоретичний вимір : монографія. Київ : «САММІТ-КНИГА», 2010. 432 с.
3. Ким Г.Н. Республика Корея: Справочник. Алматы : Дайк-Пресс, 2010. 584 с.
4. Ким Г.Н. Физические и этнопсихологические характеристики корейцев северных провинций в трудах русских авторов конца XIX – начала XX века. URL: http://world.lib.ru/k/kim_o_i/a3a3.shtml.
5. Курбанов С.О. Конфуцианский классический «Канон сыновней почтительности» в корейской трактовке. Санкт-Петербург : Издательство Санкт-Петербургского университета, 2007. 280 с.
6. Ли Г.Н. Обычаи и обряды корейцев России и СНГ. URL: http://world.lib.ru/k/kim_o_i/a11.shtml.
7. Мілютіна К.Л., Максимов М.В. Психологія міжкультурної комунікації : навчальний посібник. Київ : ПАТ «Віпол», 2014. 256 с.
8. Самсонов Д.А. Корейский этикет: опыт этнографического исследования. Санкт-Петербург : Наука, 2013. 144 с.

9. Сим Л.М. К вопросу о корейском менталитете: прошлое в настоящем. URL: http://world.lib.ru/k/kim_o_i/s6s6.shtml.
10. Юревич А.В. Факторы формирования и эволюции национальных менталитетов. *Социальная и экономическая психология* 2016. Том 1. № 3, с. 83–110.
11. 김복순. 바보이야기와웃음: 바보의웃음시학. 한국학술정보, 2009. 351 p.
12. 김태곤외. 민속문학과 전통문화. 서울: 도서출판 박이정, 1997. P. 603–604.
13. 유현식. 한국인의 일상행위에 감춰진 의미구조 연구. 서울: 韓國研究院, 2008. 310 p.
14. 이강엽. 바보설화의 웃음과 의미 탐색. 서울: 도서출판 박이정, 2011. 363 p.
15. 임석재. 한국구전설화 (韓國口傳說話). 전 12권. 서울: 평민사, 1983–1993.
16. 최상진. 한국인의심리학. 서울: 학지사, 2012. 333 p.
17. 한국인. 우리는 누구인가: '나'라는 물음 끝에 다시 던져진 질문 / 권수영 외 지음. 과주: 21세기북스, 2016. 251 p.
18. 한만수. 한국 서사 문학의 바보인물 연구. 동국대학교 대학원 박사학위 논문, 1991. 109 p.
19. 한민, 한성열. 신명의 심리학: 문화심리학자가 밝히는 한국인의 히든 파워. 과주: 21세기북스, 2009. 227 p.
20. 한성열, 한민, 이누미야요시유키, 심경섭. 문화심리학: 동양인, 서양인, 한국인의마음. 서울: 학지사, 2015. 588 p.
21. 황상민. 한국인의 심히코드. 서울: 추수밭, 2015. 296 p.
22. Hofstede Insights. URL: <https://www.hofstede-insights.com/country/south-korea/>.
23. OECD Data (Suicide rates). URL: <https://data.oecd.org/healthstat/suicide-rates.htm>.
24. Wikiwand. URL: <https://www.wikiwand.com/uk/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%84%D1%83%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BD%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE>.
25. World Health Organization. URL: https://www.who.int/gho/mental_health/suicide_rates_crude/en/.